

Dejan A. Milić\*

## KNJIGA O SNAZI REČI

Сима Аврамовић, *RHETORIKE TECHNE – Вештина беседништва и јавни настауп*, Правни факултет Универзитета у Београду – Службени гласник – Досије студио, Београд, 2018, IV издање, 545 стр.

Živimo u vremenu, rekao je već neko, u kojem se sve manje čita, a sve više piše. I objavljuje. Čitalac, ako ga još i ima (što je, svakako, zanimljivo pitanje vredno pravog odgovora), proklet je i sluđen gotovo neprebrojivom ponudom novih naslova. Naslova koje, po pravilu, odlikuju želje autora za publicitetom, a tek su sasvim malo plod onoga što imaju da kažu. U tom „izobilju knjiga“ najrazličitijih žanrova, poruka, kvaliteta, obima, jedina prava podela je podela na knjige nepotrebne (najviše je takvih) i na retke potrebne i korisne knjige.

Knjiga *Rhetorike Techne – Veština besedništva i javni nastup*, profesora Sime Avramovića, nije nova. Ona živi najmanje deset godina, iako se može reći da se, na neki način, u jednom drugom obliku već skoro dotakla punoletstva<sup>1</sup>. Takva kakva danas jeste, svoje desetogodišnje trajanje<sup>2</sup> početkom ove godine obeležila je četvrtim dopunjenim izdanjem, novim, modernim, vrlo kvalitetnim ruhom, koje i zahteva da se o njoj ponovo progovori.

Univerzitetska karijera redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu Sime Avramovića tako je duga, raznovrsna i ispunjena naučnim i pedagoškim uspesima ne samo u domaćim okvirima<sup>3</sup> da je o

\* Autor je član Programskog saveta i rukovodilac Škole retorike Zadužbine „Dositelj Obradović“ u Beogradu.

Adresa elektronske pošte: dejan.a.milic@gmail.com

1 Objavljivanju ove knjige prethodio je vredan koautorski poduhvat dvojice utemeljivača savremene govorničke škole na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Knjiga: Stanojević, O., Avramović, S., (2002), 2003, *Ars rhetorika – вештина беседништва*, Службени лист СРЈ, prvi put je objavljena pre 17 godina.

2 Prvo izdanje ove knjige objavljeno je 2008. godine.

3 Knjiga *Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo*, čiji je prof. Avramović autor, objavljena je 1997. godine na italijanskom jeziku pod naslovom: Sima Avramović, *Iseo e il diritto attico*, Napoli, 1997.

njoj sa pozicija autora ovog prikaza gotovo neumesno i govoriti. Ali ono što je značajno za knjigu u kojoj je reč ne sme se prenebregnuti. Profesor Avramović, izvorno pravnik i istoričar prava, čovek širokog i svestranog obrazovanja i erudicije, znalac nekoliko stranih jezika, od kojih su mu dva (grčki i latinski) širom otvorila vrata antičke duhovnosti, vrsni poznavalac crkvenodogmatske, crkvenopravne problematike i omilitike, tokom svoje karijere izuzetan prigodni (nastavni i naučni) govornik, četvrt veka svoje karijere posvetio je govorništву<sup>4</sup> i retorici<sup>5</sup>, te je *Rhetorike Techne*, u svom najnovijem ruhu, logično, kruna njegovog najmanje dvoipodecenijskog proučavanja elokvencije, teorije i istorije govorništva.

Već sâm letimičan pogled na sadržaj *Rhetorike Techne* govori, a suočavanje već sa prvim stranama ovog dela potvrđuje o kakvom je ozbiljnom naučnom i nastavnom poduhvatu profesora Avramovića reč. Sastavljenoj od pet, za učenje elokvencije, jednako važnih delova (Uvodni pojmovi, Pouke iz istorije retorike i besedništva, Od čega zavisi uspešan javni nastup, Specifičnosti pojedinih vrsta govora, Izabrane besede), uz još dva pridružena dela – jedan vidljiv i jedan nevidljiv – autor je knjizi namenio pionirsku i tešku, no zanimljivu i časnu sudbinu. Namenio joj je da stoji sâma posred polja saznavanja govorništva. Da živi između naučno potrebnih, ali „preobiljnih“, hermetizovanih, često vrlo pretencioznih, „prostom puku“ nedostupnih i, posledično, gotovo potpuno nedelotvornih akademskih radova o retorici „po sebi“, s jedne strane, i obilja uprošćenih (do banalnosti čak) pogrešnoupućujućih pseudoretoričkih štiva o veštini govorništva, kao samoniklom zanatu, koji se ispilio ne samo mimo, već i kontra retorike kao nauke, sa druge.

Osloncem na Aristotela, Cicerona<sup>6</sup>, Kvintilijana, Dositeja, Steriju i Nušića<sup>7</sup>, razrešivši na samom početku veštački stvorenu i napumpanu, pa za jalova akademska nagvaždanja vekovima štedro eksploatisanu dilemu šta je starije – retorika ili samo govorništvo – dajući prednost govorništvu kao živoj i vrlo živahnoj stvari, koja je „sâma veština uveravanja,

4 Zajedno sa profesorom Obradom Stanojevićem (1934 – 2011), profesor Avramović je 1993. godine obnovio takmičenje u govorništву studenata Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, koje je s vremenom postalo jedan od najznačajnijih brendova ove visokoškolske ustanove. Četiri godine kasnije, njih dvojica utemeljili su retoriku kao predmet na Fakultetu.

5 Udžbenik: Stanojević, O., Avramović, S., 1993, *Основи реџорике и беседништџва*, уџбеник за IV разред правне и биротехничке школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, bio je prvi udžbenik takve vrste posle Nušićevog udžbenika iz 1938. godine.

6 „Ne nastaje elokvencija iz retorike, nego retorika iz elokvencije“, Ciceron, M., T., 2002, *О govorniku*, Zagreb, (prevod Gorana Stepanića), 2, 2, 15.

7 Нушић, Ђ., Б., 1938, *Реџорика – Наука о беседништџву*, Геџа Кон, Београд.

dok retorika ima zadatak da iznalazi najpogodnija sredstva za uveravanje slušalaca i daje savete kako se to postiže<sup>8</sup>, te je, kao takva, u stalnom pokretu i rastu, profesor Avramović ne sakriva svoj cilj. Njegov je naum da „u ograničenom vremenu kojim savremeni čovek danas raspoláže, omogućući svakom čitaocu da lakše sastavi govor kad se nađe u situaciji da mora govoriti, da se uspešnije izbori sa tremom, da nastupa što uverljivije, da koristi moderna saznanja i tehnička pomagala koja će njegov govor učiniti efektivnijim“<sup>9</sup>. On upućuje da „sve u svemu, dobrog besednika čini ukupnost fizičkih, a naročito duhovnih osobina. Mada su neke od njih urođene, ipak je na bezmalo sve karakteristike besednika moguće uticati u manjoj ili većoj meri, menjati ih, prilagođavati, prevazilaziti i na taj način se približavati idealu uspešnog govornika“<sup>10</sup>. Upozorava da „vizuelni i elektronski materijali danas mogu biti veoma značajan izvor za upoznavanje sa problemom o kojem besednik namerava da govori. Dok su se prethodne generacije besednika uglavnom oslanjale na pisane materijale i biblioteke, mladi govornici našeg vremena će se sigurno sve više okretati elektronskim medijima kao izvoru informacije“<sup>11</sup>. Savetuje da „na kraju govora treba zaokružiti i konačno izložiti osnovnu poruku jasno i efektno. Tu više nema mesta za dileme, dodatne argumente, digresije i slično“<sup>12</sup>. Pedagoški strpljivo ohrabruje: svi imaju tremu od javnog nastupa, trema je korisna, a dobra priprema govora u priličnoj meri otklanja suvišnu tremu.<sup>13</sup> Stoga je jedna od vrednosti ove knjige što sadašnjem trenutku približava davno stečena i proverena znanja, što dehermetizuje i laicima približava još „do juče“ nedostižne pojmove o govorniku, govoru i auditorijumu, što učenje pojednostavljuje i olakšava, što ga našem vremenu prilagođava, ali što nikako ne odriče dužinu i mukotrpnost učenja govorništva.

Druga vrednost ove knjige leži u spoznaji da se od njenih pet ravnopravno značajnih delova i od onog vidljivog pridruženog dela mogu napraviti tri podjednako uspešne i čitljive posebne knjige i jedna veoma korisna brošura. Prva knjiga mogla bi da obuhvati osnovne pojmove retorike, uspešan javni nastup i specifičnosti pojedinih vrsta govora, druga bi bila izuzetno štivo o istoriji govorništva, gde se čitalac u punoj meri suočava sa autorom kao vrsnim poznavaoцем prošlog, a u trećoj knjizi bi se autor mogao predstaviti kao priređivač zbirke najverodostojnijih

---

8 Аврамовић, С., 2018, *RHETORIKA TECHNE – Вештина беседништва и јавни настауп*, Београд, стр. 21.

9 Avramović, S., 2018, str. 13.

10 Avramović, S., 2018, str. 207.

11 Avramović, S., 2018, str. 227.

12 Avramović, S., 2018, str. 262.

13 Avramović, S., 2018, str. 200.

govorničkih primera, sa izuzetnim nervom za odabir najslikovitijih primera govora. Kada je reč o brošuri, autor ovog prikaza pod njom podrazumeva obiman, relevantan i vrlo koristan spisak literature o govorništvu koju profesor stavlja na uvid čitaocima.

Treća vrednost *Rhetorike Techne* je što je ta knjiga svojevrsni leksikon demokratije i demokratskog govorenja, kako u širem, političkom kontekstu, s obzirom na to da profesor Avramović, pre svega u delu koji se bavi političkim govorništvom, pledira za dostignute vrednosti i civilizacijske tekovine demokratskog političkog sastava i države vladavine prava, snažnim koloritom slikajući demagoški govor i govor mantri i bajalica, tako i u užem, zanatskom smislu, podvlačeći neminovnost dobrog slušanja (i suprotne strane) da bi se dobro govorilo. Takav autorov pristup je dragocen za stasavanje, pre svega, političkih (ali ne samo takvih) govornika u današnjem vremenu.

Četrta vrednost je vrednost nenametljivog, strpljivog, upornog ulivanja samopouzdanja budućim govornicima, koja zrači gotovo sa svake stranice ove knjige.

Petu vrednost čine istrajno, pravovremeno i precizno oslanjanje na dokazane autoritete iz nauke, istorije, književnosti, politike, govorništva, kojim autor potkrepljuje svoj retorički naučni sistem, ali i česti „u korist razjašnjenja problema“ razgovori sa mlađima i daleko manje iskusnim autorima od sebe, koje u knjizi nepretenciozno vodi, što ga predstavlja i kao naučnika lišenog bilo kakve stvaralačke sujete.

Šesta vrednost ove knjige je razgovetan, jasan, lep stil pisanja, uostalom kao i govorenja, koji profesor Avramović gaji, prepoznatljiv i u njegovim ranijim delima, ali i sa predavanja, kao i iz običnog, kolokvijalnog razgovora.

Sedma vrednost ovog bogatog udžbenika istovremeno je i skriveni, sedmi deo knjige, koji se čitaocu u svojoj punoći otkriva na kraju. Čitava knjiga, sa obiljem retorskih pitanja, lajt-motiva, pravovremeno i na pravom mestu upotrebljenih citata, koncipirana je kao jedan vešt motivaocijni govor za učenje besedništva, koji je tu da uveri čitaoca da nema drugog govorničkog puta osim ponuđenog. To je majstorski urađeno.

Ima li *Rhetorike Techne* svojih mana, pa i u ovom, četvrtom<sup>14</sup> po redu, dodatno pročišćenom, ispeglanom i ispoliranom izdanju? Kao i svako ozbiljno delo, sasvim je sigurno, ima poneku i sada. Samo ih je, pa i nama koji se i govorništvom i retorikom bavimo već decenijama, đavolski teško pronaći.

---

14 Ovo izdanje je dopunjeno, pored ostalog, i značajnim paragrafom o memoriji, a unete su i određene korekcije u paragrafu o sudskoj besedi, dok je zbirka govora oplemenjena sa još nekoliko značajnih primera iz istorije govorništva.

Svoje opažanje da je autor, žarko želeći da čitaocu omogući govornički uspeh, unekoliko nadredio zanat, veštinu govorničkoj etici (iako se sasvim jasno opredeljuje kao pristalica pravila da se govori u skladu sa mislima i dela u skladu sa rečima), koje mi povremeno navre iz pameći, manje doživljam kao manu ovog ozbiljnog dela retorike, a više kao sopstveno čangrizanje vazda uplašenog čoveka da reč ipak ne odleti na pogrešnu stranu.

Ali *Rhetorike Techne* svakako ima jednu manu koju „nikako ne mogu da oprostim“ autoru. Ta mana nalazi se u reči profesora Avramovića pisanoj uz četvrto izdanje i tiče se određenog umanjenja zadovoljstva pažljivom čitaocu da sam otkriva plemeniti naum autora i cilj knjige. Jer profesor, skromno svodeći *Rhetorike Techne* na običan „vodič za govornika“, najavljuje u njoj svoj plan da „posluži kao literatura kojoj će se čitalac vraćati s vremena na vreme, u trajnoj želji da razvija besedničke sposobnosti“, ali i da bude „sigurno pribežište u trenutku kada konkretni povod nekog natera da mora da održi govor“. Onaj ko *Rhetorike Techne* bude čitao na valjan način to bi otkrio, kako je već rečeno, na prvim stranicama knjige. S druge strane, takvo „otkrivanje karata“ učiniće površnog čitaoca još površnijim – odmah će ga odvesti na stranice koje govore o terapiji treme.

Priča se da je poznati ruski pesnik i esejista i veliki disident sovjetske ere Josif Brodski jednom kazao da postoje i gori zločini od paljenja knjiga, a da je jedan od njih i njihovo nečitanje. To jeste sasvim tako ako je reč o potrebnim knjigama. Kojih je danas već jako malo. I biće ih sve manje i manje. A knjiga profesora Sime Avramovića *Rhetorike Techne – veština besedništva i javni nastup* je, osim što je izuzetno lepo napisana, i veoma potrebna i korisna.

Dostavljeno Uredništvu: 2. maja 2018. god.

Prihvaćeno za objavljivanje: 22. maja 2018. god.